

Бекежанов М.А. Сияев Т.М.

**БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНЫН ТААНЫП –
БИЛҮҮ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНӨ ДЕНЕ КҮЧ МАДАНИЯТ ПРЕДМЕТИНИН
ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ**

Бекежанов М.А., Сияев Т.М.

**ВЛИЯНИЕ ПРЕДМЕТА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ПОЗНАВАТЕЛЬНУЮ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

Макалада башталгыч класстын окуучуларына улуттук оюндардын ар тараптуу, анын ичинен таанып-билүү ишмердүүлүгүнө тийгизген таасирлерин педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары аркылуу чагылдырылды.

Макалада педагогикалык эксперименттин айрым материалдары келтирилип тийиштүү корутунду берилди.

В статье описываются разносторонние влияния национальных игр на развитие учеников начальных классов, в частности влияние на познавательную деятельность.

Теоретические заключения автора сопровождаются некоторыми материалами и результатами педагогического эксперимента.

Ар бир улуттун элдик оюндары этнопедагогиканын ажырагыс бөлүгү. Оюндар жаш өспүрүмдөрдүн элди, Мекенди сүйүүгө, адептүүлүккө, эмгекке, интеллектуалдуулукка, акыл-эстүүлүккө, таанып-билүү ишмердүүлүккө, чечкиндүүлүккө тарбиялоодо элдик педагогиканын ажырагыс, түбөлүктүү көндүм адатка айланган талабы болот. Азыркы кезде да элдик оюндар жаш өспүрүмдөрдүн таанып-билүү ишмердүүлүгүн жогорулатууда негизги факторлордон экендиги белгиленүүдө [1].

Дене күч маданият каражаттарынын бири болгон элдик улуттук оюндарын окутууда дене күч маданият предметинин программалык материалдарына киргизип, усулдук жактан сааттардын торчолорун туура бөлүштүрүп сабак өтүүдө, башталгыч класстын окуучуларына төмөндөгүдөй таасирин тийгизди: 2006-2007 окуу жылында Нарын шаарынын жалпы билим берүүчү мектептин башталгыч класстарында жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттин негизинде II-IV-эксперименттик класстарда билим сапаты жалпы жонунан 2,8% га жогоруласа, ал эми окуучулардын көрүүнүн негизиндеги эске тутуусу I-IV- эксперименттик класстарда контролдук класстарга карганда 3,6% га жогору болгондугу байкалган. [2]. Ал эми кийинки 2007-2008-окуу жылында жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттин негизинде ошол эле көрсөткүчтөр төмөндөгүдөй пайызды берди: эксперименттик класстарда билим сапаты II-класстарда-2,3%га, III-класстарда-2,8%га, IV-класстарда-3,8%га жогорулаган. Окуучулардын көрүүнүн негизиндеги эске тутуусу I-класстарда-3,7%га, II-класстарда-1,5%га, III-класстарда-4,8%га, ал эми IV-класстардын окуучуларыныкы болсо 5,1%га жогору болгондугу байкалды.

Бул болсо, башталгыч класстын окуу программасына улуттук оюндардын оптималдуу варианттарын киргизип, оюндарды ар бир класстар боюнча жаш жана психологиялык жактан өзгөчөлүк-

төрүнө жараша туура бөлүштүрүү жакшы натыйжаларды берээри далилденди.

Вариативдик бөлүк.	КЛАССТАР			
	1	2	3	4
I. Кыймылдуу оюндар: 1. "Ак терек-көк терек", "Өз желегинерге", "Туура жаса", "Учту-учту", "Күн жана Түн", "Мышык, чычкан".	7с			
2. "Жоолук таштамай", "Шакек 'салмай", "Үкү", "Класс-Түз тур!", "Орто топ".		5с		
3. "Чепти алмай", "Чолок тоок", "Ээрчишип жүрмөй", "Кыз куумай".			5с	
4. "Качма топ", "Жөө чабыш", "Короздордун урушу", "Кызыл желек, ак желек".				5с
Эстафеталар: * Басуунун, чуркоонун, секирүүнүн түрлөрүн камтыган эстафеталар; топтор менен жасалуучу эстафеталар.	*	*	*	*
Оюндар: 1. "Санак", "Беш ысымды ата", "Оромпой", "Казды туурамай" эстафеталары.		5с		
2. "Биз жеңдик!" жана баскетбол оюнунун элементтери менен эстафета ойнотуу.			5с	
3. "Он ысымды ата", "Кол араба", "Жер өлчөгүч", "Апта күндөрүн сана" оюндары.				5с
III. Чүкө оюндары: 1. "Алты атар", "Чүкө калчамай".	7с			
2. "Үч тапан", "Алты атар".		5с		
3. "Сака сайышмай", "Айлана". 4. "Ордо", "Упай".			5с	5с
IV. Акыл-эс оюндары: 1. "Чымчык тууду".	6с			
2. "Окшошторунтап".		5с		
3. Шашки.			5с	
4. Шахмат.				5с

Сааттардын торчосу
Программалык материалда берилген оюндардын дене

ОЮНДАРДЫН АТТАРЫ	ТИИГИЗГЕН ТААСИРИНИН БАГЫТЫ
"Ак терек-көк терек"	Күч, ылдамдык, көңүл бурууну жакшыртуу
"Өз желегиңерге"	Шамдагайлык, эске тутуу
"Туура жаса"	Шамдагайлык, эске тутуу
"Учту-учту"	Көңүл буруу
"Күн жана түн"	Ылдамдык, көңүл буруу
"Мышык-чычкан"	Шамдагайлык, көңүл буруу
"Жоолук таштамай"	Ылдамдык, көңүл буруу
"Шакек салмай"	Шамдагайлык, көңүл буруу
"Үкү"	Тең салмактуулук, көңүл буруу
"Класс-Түз тур!"	Шамдагайлык, көңүл буруу
"Орто топ"	Шамдагайлык, ылдамдык, ой жүгүртүү
"Чепти алуу"	Кыймылдын шайкештиги, күч, шамдагайлык
"Чолок тоок"	Ийилгичтик, сергектик, ылдамдык
"Эрчишип жүрмөй"	Шамдагайлык, ылдамдык, көңүл
"Кыз куумай"	Ылдамдык, көңүл буруу
"Качма топ"	Ылдамдык, күч, шамдагайлык, ой жүгүртүү
"Жөө чабыш"	Күч, ылдамдык, кабыл алуу
"Короздордун урушу"	Күч, шамдагайлык, секиргичтик, айлакерлик
"Кызыл желек-ак желек"	Ылдамдык, шамдагайлык, чыдамкайлык, ой жүгүртүү
"Санак"	Ылдамдык, эске тутуу
"Беш ысымды ата"	Эске тутуу, ой жүгүртүү
"Оромпой тебүү"	Шамдагайлык, ой жүгүртүү
"Каз, өрдөк"	Ылдамдык, шамдагайлык, ой жүгүртүү
"Биз жеңдик!"	Шамдагайлык, ой жүгүртүү, эске тутуу
"Кол араба"	Күч, ылдамдык, чыдамкайлык, эрк
"Жер өлчөгүч"	Шамдагайлык, эрк
"Апта күндөрүн сана"	Шамдагайлык, эске тутуу
"Алты атар"	Күч, шамдагайлык, элестетүү
"Чүкө калчармай"	Шамдагайлык, эрк
"Үч тапан"	Күч, шамдагайлык, элестетүү
"Сака сайышмай"	Күч, шамдагайлык, элестетүү
"Айлана"	Күч, шамдагайлык, ой жүгүртүү
"Ордо"	Күч, шамдагайлык, ийилгичтик, ой жүгүртүү
"Упай"	Шамдагайлык, ой жүгүртүү
"Чымчык тууду"	Ылдамдык, ой жүгүртүү
"Окшошторун тап"	Шамдагайлык, эске тутуу
Пашки, шахмат	Эске тутуу, ой жүгүртүү

күч сапаттар менен акыл эсти өстүрүү боюнча багытталышы.

Программалык материалда берилген бул оюндарды кыргыз элинин көп кылымдарды карыткан маданиятын, үрп-адатын сактап келаткан кенч катары да бааласак болот. Анткени, бул жана башка көптөгөн улуттук оюндар элдин моралдык, материалдык, үрп-адатын жана руханий чыгармачылыктарынын бардык жактан камтыйт. Оюндардан ар кандай таанып-билүү ишмердүүлүкө тиешелүү болгон өзгөчөлүктөр, максатка умтулуучулук этнопедагогикалык жана психологиялык пайдалуулугу көрүнөт.

Элдик педагогика менен илимий педпгогиканын тыгыз байланышын академиктер А.Э. Измайлов жана Г.Н. Волковдор өз эмгектеринде белгилеп кеткен[3]. Ошошдой эле кыргыз элинин илгертеден берки бай руханий дүйнөсүнүн тарыхын, анын жаштарды тарбиялоодогу зор маанисине Бекембай Апыш уулу «Педагогика» деген чакан китебинде токтолгон.[4].

Башталгыч класстын окуучуларынын арасында педагогикалык-социологиялык методдордун бири болгон анкета жүргүзүү ыкмасын колдонууда окуучулардын кайсы оюндарга жана сабактарга кызыгуусу көбүрөөк экендиги байкалды.

1. Чүкө оюндарына кызыккан окуучулар – 47%.
2. Чуркоого кызыккан окуучулар – 24%.
3. Футболго кызыккан окуучулар – 13 %.
4. Ланга тебүү – 9 %.
5. башка оюндар – 7 %.

Сабактын түрлөрүнө кызыгуусу боюнча:

1. Дене күч маданият предмети – 32 %
2. Окуу, орус тили, эне тили – 29 %
3. Сүрөт, музыка, мекен таануу – 21 %
4. Математика – 18 %

Демек, башталгыч мектеп окуучуларын дене күч маданият предметине улуттук оюндардын элементтерин киргизүү окуучуларга оң таасирин тийгизип, окуучулардын дене күч маданият предметине болгон кызыгуусун арттырат жана таанып билүү ишмердүүлүгүн өстүрөт ошону менен бирге сабактын кыймыл тыгыздыгын жогорулатууда жакшы роль ойнойт.

Адабияттар:

1. Сияев Т.М., Бекежанов М.А. «Башталгыч мектеп окуучуларынын таанып билүү ишмердүүлүгүн дене тарбия каражаттарынын негизинде активтештирүү маселелери». Наука. Образование. Техника. - №2 2007, Кыргызско-Узбекский Университет.
2. Сияев Т.М., Бекежанов М.А. «Башталгыч мектеп окуучуларынын аң-сезимин дене күч маданиятынын негизинде жогорулатуунун дидактикалык маселелери». Техника.-№2 2007, Кыргызско-Узбекский Универ.
3. Измайлов А.Э., Народная педагогика: пед. воззрения народов Средней Азии и Казахстана. – М.1991;
4. Волков Г.Н. Этнопедагогика.- Чебоксары, 1974;
5. Бекембай Апыш. Педагогика.- Ош, 1993 г.